

propositionis sibi specialiter revelatæ, vel propter assensum contrariæ, non incurrere pœnas juris ecclesiastici, propter rationem factam, quod Ecclesia tantum punit apostatas a sua fide, id est, a doctrina per ipsam Ecclesiam proposita et probata, quam propter universalitatem catholicam vocamus. Neque Ecclesia iudicat de internis et privatis revelationibus, sed interdum eas examinat, an falsæ sint, ut re ipsa sunt, quoties a catholica doctrina discrepant; si vero non discrepant, liberum relinquitur ut per conjecturas examinentur, quales sint. Deinde illa malitia, quæ in illo peccato consideratur, quatenus primæ veritati opponitur, regulariter et moraliter loquendo, est mere interna, et ex hac parte non subjicitur pœnis Ecclesiæ. Si quis autem exterius doceret vel Deum posse mentiri per privatam revelationem, vel non illi esse credendum, etiamsi sufficienter illam proponat, jam erraret in doctrina catholica, et illum errorem exterius exprimens pœnas hæreticorum incurreret, ut ex dictis patet.

13. *Pro secunda parte tituli, colligitur ex dictis definitio hæresis. — Item quis dicatur hæreticus, juxta Augustinum. — Quis juxta auctorem brevius. — Ex quibus omnibus facile concludi potest definitio hæresis quoad rem ipsam; est enim voluntarius et pertinax error in materia fidei catholice contraria, in homine qui se Christianum esse profitetur. Quæ omnes particule ex dictis satis patent, et per ultimam distinguitur hæc infidelitas a reliquis, et ideo ad illam reducuntur omnes conditiones in hac sectione positæ, ut initio illius indicavi, et in ejusdem discursu declaravi. Deinde simili modo colligitur quid hæreticus sit. Quam quæstionem proponens Augustinus, libro de Hæresibus, initio, sic inquit: *Quid faciat hæreticum, regulari definitione comprehendere, sicut ego existimo, vel omnino non potest, vel difficillime potest*; et in fine libri id omisit, et alibi tractandum remittit; nunquam vero ex preffesso illud implevit; tamen in libro de Utilitate credendi, cap. 1, dicit hæreticum esse, *qui alicujus temporalis commodi, et maxime gloriæ principatusque sui gratia, falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur*. In qua descriptione prima particula pertinet potius ad causam, vel motivum extrinsecum hæresis, quam ad substantiam ejus. Unde ex aliis causis et motivis oriri potest, et præcipue ac frequentius ex superbia, vel præsumptione ingenii; et potissime ex vitiis carnalibus, propter quod Paulus hæresim ponit*

inter opera carnis, ut divus Thomas eo loco notavit; ex quocumque tamen motivo oriatur, semper hæresis est ejusdem rationis; nam motivum extrinsecum non mutat substantialem speciem peccati, sed addit accidentalem. In secunda particula, non satis expressit Augustinus pertinaciam necessariam ut homo fiat hæreticus; subintelligenda tamen est, et aliis locis illam explicuit, ut jam dixi. In tertia vero, cum ait *vel gignit, vel sequitur*, tacite videtur explicare Cyprianum, epistol. 76, ubi definit hæreticum esse illum, qui novas opiniones invenit contra fidem; et fere idem habet Irenæus, lib. 3 contra hæreses, capite 2; illi vero hæresiarchas præcipue definisse videntur. Sub hæreticis autem comprehenduntur omnes qui illos sequuntur; et hoc explicavit Augustinus. Nos autem unico verbo dicere possumus hæreticum esse, qui hæresim committit: nam ab illa tanquam a forma denominatur. Unde, intellecto quid hæresis sit, satis explicatum relinquitur quid vel quis hæreticus sit.

SECTIO VI.

An et quale peccatum sit errare circa alias propositiones damnabiles, non hæreticas.

1. *Prima assertio satisfaciens priori parti tituli. — Probatur auctoritate. — Item ratione duplici. — Hoc punctum superius in hunc locum remisi, quia, licet ad hæresim directe non pertineat, est illi annexum, et in ecclesiastico judicio solet cognitio hujus culpæ cum inquisitione de hæresi conjungi. Primo ergo tanquam certum statuendum est, errorem hunc, *per se loquendo*, esse culpabilem. Ita supponunt Doctores omnes in hac materia scribentes. Et sumitur ex Conciliis, seu decretis Pontificiis damnantibus hujusmodi errores, tanquam perniciosos fidei catholice, et punientibus homines sic temere errantes, quod non facerent sine culpa quam supponunt vel præsumunt. Ratione etiam probatur primo, quia quod imprudenter fit, præsertim in re tanti momenti, quanti est sacra doctrina, non fit sine culpa; sed imprudentissimum est temere vel alio simili modo in doctrina sacra opinari, et errare ac loqui; ergo non fit sine peccato. Secundo, quia hujusmodi error parat viam ad graviores lapsus, etiam per hæresim; ergo qui sic opinatur, exponit se periculo gravius errandi, ac proinde etiam in hoc peccat. Ter-*

tio, etiam respectu aliorum in hoc peccatur, propter scandalum, vel certe etiam propter detrimentum gignendi in mentibus eorum errores graves, et in materia gravi, quod plane magnum est proximi nocumentum.

2. *Explicatur probata assertio. — Dixi, per se loquendo*, quia applicanda est hic doctrina data de voluntate et pertinacia ad hæresim requisita; nam hic etiam cum proportione necessaria est, quia si aliquis per ignorantiam invincibilem isto modo erret, excusabitur a peccato; et facilius contingere potest talis ignorantia circa materiam hanc, quam circa materiam hæreticam, præsertim in hominibus indoctis: nam qui docti sunt, tenentur in hoc negotio majorem curam et diligentiam adhibere, et ideo difficilius excusabuntur. Deinde si error fuerit ex ignorantia vincibili, aliqua erit culpa, non tamen attinget gradum illum qui sufficiat ad damnandum hominem tanquam temerarium, vel aliquid hujusmodi, quoniam hæc dominatio requirit modum peccandi ex præsumptione, seu ex certa scientia, quia opponitur modo peccandi ex ignorantia; quod semper considerandum est ad judicandum de hujusmodi culpa in ordine ad pœnam; est igitur in hoc peccato necessaria aliqua pertinacia, non contra definitionem, vel infallibilem auctoritatem Ecclesiæ, nam hic error illi non opponitur, sed vel contra Doctores omnes, vel Patres, vel contra principia fidei, saltem mediate, vel remote, vel aliquid hujusmodi; quando enim aliquis sciens propositionem esse tali auctoritati contrariam, se illi audeat opponere, tunc hoc genus peccati committit.

3. *Secunda assertio, resolutionem posterioris partis tituli inchoans, probatur. — Secundo, certum est peccatum hoc non habere propriam malitiam hæresis, simpliciter et absolute loquendo. In hoc etiam omnes conveniunt; et probatur primo, quia propositio, quæ est proxima materia hujus culpæ, non est propositio hæretica, ut ex dictis in secunda sectione constat; ergo peccatum, quod circa illam committitur, non potest esse vera hæresis. Secundo, quia tale peccatum non excludit fidem; ergo non constituit hominem infidelem, ac proinde neque hæreticum. Consequentia clara est, et antecedens patet, quia materia hujus peccati non est propositio immediate a Deo revelata; ergo judicium, seu assensus illius, per se non opponitur infallibili veritati Dei revelantis. Tertio, quia sicut de ratione assensus fidei est, ut sit verus infalli-*

biliter, ita est de ratione assensus hæretici, ut sit falsus indubitabiliter; at vero assensus de quo agimus, frequentius loquendo, non est ita falsus, quia dubitari potest de veritate propositionis contrariæ in re ipsa; nam sicut dixit Aristoteles: *Interdum falsa sunt probabiliora veris*, et ita cum hæc materia non sit a Deo revelata, vel non ut talis proponatur, formidari potest ne aliquid, quod majori auctoritate nititur, fortasse in re falsum sit. Denique etiam in foro Ecclesiæ, qui circa hujusmodi materiam errant, non puniuntur ut hæretici; ergo, etc.

4. *Propositiones alias damnabiles ad hæresim reduci quidam aiunt. — Rejicitur. — Superest explicandum in qua specie peccati hæc culpa constituatur: respondent aliqui reduci ad peccatum hæresis tanquam aliquid imperfectum, seu inchoatum in illa specie, quod potest a signo suaderi, quia peccatum hoc in foro Ecclesiæ ad idem tribunal et judicium pertinet, ad quod spectat hæresis. Nihilominus hoc neque in rigore verum videtur, neque satisfacit. Primum patet, quia argumenta in superiori assertionem facta probant malitiam hujus peccati, nec perfecte, nec imperfecte posse hæresim vocari, cum nec in materia ejus versetur, neque etiam formali motivo fidei opponatur, vel complete, vel incomplete. Secundum patet, quia ille est quidam actus directe voluntarius, qui habet proprium objectum, et debitas circumstantias requirit; cur ergo non habeat directe et per se propriam speciem moralem, in qua directe collocetur, sine reductione ad aliam speciem? Et declaratur a contrario, nam malitia est privatio bonitatis debitæ inesse; sed actui contrario, etiam prudenti circa talem materiam, non debetur honestas fidei, sed alia, quæ sumitur per conformationem ad rationem, juxta exigentiam talis materiæ, quæ nec directe, nec indirecte est fides; ergo contraria malitia habet etiam propriam speciem ab hæresi omnino distinctam.*

5. *Tertia assertio bipartita. — Prima pars probatur auctoritate. — Item ratione. — Locus datur sententiæ num. præcedenti rejectæ. — Dicendum ergo tertio, in hujusmodi actu distinguendam esse malitiam quasi intrinsecam, quam ex vi objecti habet, ab accidentali malitia, quæ ex circumstantiis oriri potest. Prima est quæ constituit per se hoc peccatum in sua specie, et sic dico pertinere hoc peccatum ad vitium curiositatis in materia supernaturali, oppositum virtuti studiositatis, quæ ad virtu-*

tem temperantiæ, ut ita dicam, spiritualis spectat, ut docet divus Thomas 2. 2, quæst. 166 et sequenti. Sumique potest ex illo Pauli ad Roman. 12: *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*, nam sobrietas quædam temperantia est; item ex illo Ecclesiast. 3: *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris, et in pluribus operibus Dei noli esse curiosus*; excessus ergo in illa sobrietate, quam Paulus commendat, vitium curiositatis est. Unde Augustinus, libr. 10 de Morib. Eccles., cap. 21: *Recte, inquit, curiosi esse prohibemur, quod magnum temperantiæ genus est*. Et ratione declaratur, quia studiositas moderatur affectum sciendi, seu cognoscendi, videlicet ut circa hoc vel illud tali vel tali modo versetur, ut divus Thomas supra docet. Unde modus peccandi gravior contra hanc rectitudinem est, quando quis aliqua scire vult supra proprii ingenii facultatem, vel modo etiam eadem facultatem superante; sed hoc modo delinquit homo circa materiam supernaturalem in hoc genere peccati, de quo tractamus; ergo per se et directe in hac specie vitii constituitur. Altera vero pars declaratur, quia propter affinitatem et propinquitatem quam habet hæc materia damnabilis cum materia hæretica, fit sæpe ut ex modo errandi aut temere opinandi in huiusmodi materia, aliquod detrimentum fidei oriatur, vel debilitando fundamenta ejus, quantum est ex se, vel creando periculum perveniendi ad hæresim, vel scandalum aliis præhendo. Hinc ergo fit ut in tali peccato possit sæpe esse accidentaliter malitia, vel contra fidem ratione periculi aut nocementi, vel contra charitatem ratione scandali, vel interdum etiam contra justitiam, si quis ex officio veritatem docere teneatur. Et juxta hanc secundam partem, et primum ejus membrum, potest prima sententia relata explicari; nam propter illam circumstantiam et quasi connexionem cum fide, peccatum hoc iudicibus fidei merito committitur.

6. *Nimia asseveratio in materia alias non damnabili esse potest peccaminosa.* — Sed quæret tandem aliquis an contingat hic modus peccandi in materia non damnabili, sed fortasse vera. Respondeo posse etiam excedi in modo, nimia exaggeratione vel firmitate opinando, etiamsi opinio non sit de propositione damnabili, imo interdum etiam vera. Ita sentit Castro, dicto lib. primo de Just. hæret. punit., cap. 8, dub. ult.; et Corduba, dict. q. 17, § 7, dub. 2, qui adeo hoc exaggerant,

ut dicant posse esse hæreticum eum, qui tanta firmitate aliquam opinionem esse veram tenet, ut paratus sit pro ea mori, vel aliquid simile. Verumtamen hoc solum potest contingere in eo qui tam firmiter id crederet, ut habuerit animum deliberatum non credendi contrarium, etiamsi Ecclesia id definiret; illa vero hæresis, ut supra dixi, non consistit in assensu opinativo, sed in pertinacia hæretica, et in iudicio quod includit vel supponit, contra infallibilitatem Ecclesiæ. Item posset in hoc hæresis contingere, si Ecclesia de aliqua re definiisset non esse certam, et nihilominus aliquis sentiret et affirmaret esse certam; tunc autem etiam non esset defectus, nisi in materia hæretica, quia ut Augustinus dixit in Enchyr., c. 17 et 19: *Habere incerta pro certis error est*. Unde si fit in materia definita, saltem quoad illum modum, erit error hæreticus. Extra hos vero casus nullum est periculum hæresis in hoc modo seu excessu affirmandi ut certum, quod incertum est; aliquid tamen peccatum in eo committitur, quia, licet propositio simplex fortasse vera sit, nihilominus modalis, quæ ex illo assentiendi modo, vel formaliter, vel virtute consurgit, falsa est, et ita in illius affirmatione vel mendacium, vel aliud pejus committi potest. Unde existimo et moneo, posse facile peccari graviter in hac materia, exaggerando proprias opiniones, et contrarias convitiis vel censuris sine delectu afficiendo, quia illud facile esse potest perniciosum mendacium cedens in aliorum infamiam vel injuriam, et aliquando in gravem pœnam et nocementum; et ideo in hoc negotio magna moderatio et prudentia servanda est, præsertim quia, ut dicebam de veritate et falsitate, ita in illarum gradu contingit, ut propositio quæ, simpliciter prolata, vera est, ratione modi vel censuræ adjunctæ sit temeraria, et interdum esse potest contra Ecclesiæ prohibitionem, ut in exemplo de conceptione Immaculatæ B. Virginis, et in hoc tempore, in materia de auxiliis observari potest.

DISPUTATIO XX.

DE REMEDIIS QUIBUS AD CONFUTANDAS VEL AD EXTIRPANDAS HÆRESES ET HÆRETICOS, ECCLESIA SANCTE ET JUSTE UTITUR.

Explicata hæresis culpa, dicendum sequitur de illius pœna, quæ est unum ex remediis quibus Ecclesia utitur, tum ad vitandos hæreti-

cos, tum etiam ad Catholicos in officio continentos; quia vero præter hoc remedium sunt alia minus coactiva, quibus Ecclesia utitur, illa breviter expediemus prius; postea vero de pœnis late disseremus; in hac quidem disputatione in generali, in sequentibus in particulari de singulis pœnarum speciebus.

SECTIO I.

Utrum cum hæreticis ad illos confutandos disputare liceat, et quid in hoc servandum sit?

1. *Disputationis duplex genus.* — *Primi generis disputatio licita esse ostenditur.* — De hoc puncto tractavit D. Thomas 2. 2, quæst. 10, art. 7, generaliter tractans de infidelibus; nos vero pro hæreticis illud reservavimus, quia in eis et usus est frequentior, et difficultas specialis, et quia hinc facile poterit ad cæteros infideles doctrina applicari. Distinguit autem Cajetanus, in illo articulo duplex disputationis genus: unam disputationem vocat materialem, aliam formalem. Prima est, quæ solum exercitii causa, ad acuenda ingenia, et ad acquirendam facilitatem in disputando et docendo, in scholis fit. Formalem autem vocat, quæ fit ad persuadendam vel defendendam veritatem. In præsentem non est sermo de prima, quia non suscipitur contra hæreticos, sed inter fideles fit; de illa tamen breviter dicimus, quamvis sit de rebus certis de fide, per se loquendo licitam esse. Hoc certum est ex usu omnium fidelium; et ratio est, quia ex objecto non habet malitiam, ut per se constat, et aliquando ex fine, et circumstantiis honestari potest, et est utilis, et moraliter necessaria ad acquirendum, tam doctrinam quam usum ejus, sicut in aliis artibus, ut militari, et similibus, prævium exercitium, quasi fictum et materiale, necessarium est ad veram artem addiscendam. Ut autem hoc honeste fiat, aliqua observanda sunt: primo, ut disputatio ex aliqua dubitatione non procedat, ut in sequenti puncto dicam. Secundo, ne errores contra fidem, etiam gratia disputationis, defendendi proponantur; quia hoc et omnino prohibitum est, et per se malum videtur, quia et nocere potest et scandalum afferre. Quod de tota materia quoquo modo damnabili intelligendum est; et mea sententia, de omni doctrina improbabilis est consulendum, quia ad defendendam huiusmodi doctrinam, con-

sequenter multa improbabilia asseruntur, quæ insipientes et indocti facile credunt; præterquam quod per huiusmodi disputationes pervenitur ad affectum talis doctrinæ, et similia incommoda facile considerari possunt. Tertio, cavendum est ne huiusmodi disputationes publice coram vulgari et indocta plebe habeantur, præsertim in lingua vulgari, quia difficultates facilius intelligunt quam solutiones, unamque rem pro altera concipientes, facile decipiuntur. Denique servandus est modus, per cujus excessum sæpe in his disputationibus peccatur; de quo videri potest Origenes, homilia 12 in Exod., et optime Nazianz. oratione 26 de Moderatione in disputationibus adhibenda, ubi paulo ante finem habet hæc verba, quæ notare libuit: *Usitata ne spernas, novitatem ne captes, ut nominis splendorem tibi apud vulgus concilies*; et infra: *Maxime ita comparatum est, ut omnis sermo contentiosus, et cum ambitione conjunctus, exercitatio quædam sit, qua ad contendendum de rebus gravioris momenti provehamur. Unde nobis curæ esse debet ut, ne in levibus quidem parvique momenti disputationibus, audacie vel ineptiæ significationem præbeamus, ne hac tandem diuturna consuetudine in majoribus abutamur*. Et hæc de materiali disputatione.

2. *Secundum disputandi genus bimbrem.* — *Primum membrum malum intrinsece esse probatur.* — Disputatio formalis, seu vera, subdistingui a nobis potest, nam duplici ex causa suscipi potest: primo ex dubitatione disputantis, ita ut res tanquam dubia in disputationem afferatur, ut per illam veritas eruatur. Alter modus est, quando de re certa, et quæ pro tali habetur, disputatio suscipitur, ut apud alios veritas confirmetur vel persuadeatur. Primus modus hæreticorum dici potest. Secundus vero contra hæreticos, et ideo de hoc secundo nobis sermo est. Prius vero quam ad illum accedamus, supponimus de altero, disputationem de rebus fidei, ex dubitatione susceptam, intrinsece malam esse; ratio est clara, quia talis disputatio hæresim supponit, et ex hæresi procedit: *Quod autem non est ex fide* (inquit Paulus), *peccatum est*; nam illorum verborum unus sensus est, ut dictio illa: *Non ex fide*, contrarie exponatur, id est, quod procedit ex errore in fide. Diximus autem supra, dubium in fide hæreticum esse: ergo disputatio procedens ex tali dubio peccatum est confessioni fidei contrarium; et propterea talis disputatio, per quam res certæ, jam ab Ecclesia definitæ, in controversiam vocantur, omnino est per sa-